მემკვიდრეობა

ზაქარია ჭიჭინაძე*

რუსეთის პირველი წლები და პლატონ იოსელიანი

საქართველოს მოსპობას და ქართველი ერის გარუსებას და გადაგვარებას დიდი ისტორია აქვს, ამაზედ ტომები დაიწერება.

რუსები თავიდანვე იმედიანად შეუდგნენ გარუსების საქმეს. მათ ხელში მოიგდეს ქართველების მართლმადიდებლობა და თავისი შხამით ჯერ სჯული შეაგინეს. ეკლესია და სკოლა იყო პირველი და მთავარი გზები რუსობისა. გარუსების საქმეს ჰმეთაურობდნენ საქართველოს მთავარმართებლები, გინდ „ნამესტნიკები“ როგორც პირველი მთავარმართებელი კნორინგი, რუსეთის მინისტრად ყოფილი კოვალენსკი და მათ შემდეგ 1803 წლიდამ, გარუსებული ქართველი პ. ციციშვილი, საქართველოს მეორე მთავარმართებელი. ციციშვილმა ბოროტებით კნორინგს და კოვალენსკის გადააჭარბა.

ციციშვილი იყო გარუსებული და ვერაგი ადამიანი. ჰსურდა ქართველი ერის გაქრობა და 1803 წ. ქართველ ბატონიშვილების რუსეთში გადასახლებას ამან შეუწყო ხელი. ასევე ის იჭერდა ყველა ქართველ მამულიშვილს და რუსეთში ჰგზავნიდა, ვისაც ვერ ასახლებდა, იმას იგი საქართველოში ცხოვრების ნებას არ აძლევდა და საქართველოდამ აძევებდა, ამის მაგალითია გონიერი მამულიშვილის სოლომონ ლეონიძის ცხოვრება; მისი სასტიკი დასჯა და წამება.

ს. ლეონიძეს გაძევება არ აკმარა და როგორც რუსეთის მოწინააღმდეგეს კახეთში და თბილისში საკუთარი მამაპაპეული მამულები წაართვა და რუსის მთავრობის საკუთრებათ იქნა გამოქვეყ-

---

* ზაქარია ჭიჭინაძე (1853-1931) - ქართველი საზოგადო მოღვაწე, ქართული ლიტერატურისა და ისტორიის მკვლევარი.

ნებული. რუსების საქმეში ყველაზედ მეტი ცდა ციციშვილს მიუძღვის.

მისი გეგმით საქართველოდან ქართველ თავად-აზნაურთა შვილები რუსეთის სამხედრო სკოლებში, ლიცეიებში და ყაზარმებში გაგზავნეს და ეს გზა იყო გარუსებისა და სამუდამო გადაგვარებისა.

ასეთის ეშმაკობით რუსეთის ბოროტმა მთავრობამ საწადელს მიაღწია, მოკლე დროში, საქართველოს მოევლინა ისეთი ნასწავლი ახალგაზრდობა, რომელთაც ქართული ენა და წერა-კითხვა სულ არ იცოდნენ.

იდევნებოდა სრულიად საქართველო. იფხვნებოდა მისთვის სიყვარული და უკვდავი ხსენება. საქართველოს გადაქელვა, რომელთა თანამოსაგრედ მალე გახდა: საქართველოს ბრწყინვალე თავად-აზნაურობა, სამღვდელოება და უკურნებელი შხამი ჩაწვეთა გლეხობის ყურშიც დაიწყეს. გლეხობას ესმოდა, რომ ქართულს გასავალი არა აქვს, მას ესმოდა მარად-დღე საქართველოს გინება. თავად-აზნაურობას მალე გაუჩნდა ჩრდილოს ავადმყოფობა და მათში უფრო შესაზარი ამბებია მოსაკითხი.

აქ მოვიყვანთ პოეტ ვახტანგ ორბელიანის სიტყვასა რაც უფრო ცხადად ასაბუთებს იმ ბოროტებას, თუ რუსეთის ბოროტმა მთავრობამ რა სიდიადით მიაღწია ქართველებში თავის მიზანს. მომყავს აქ პირდაპირ ვახტანგ ორბელიანის ნათქვამი სიტყვები 1881 წ.

ერთხელ ჩვენსას მოვიდა ნიკ. ბარათაშვილი, თან მოიტანა თავის ლექსები, ეს იყო შემოდგომა, ჩვენ ერთ ოთახში ვიწყეთ მათი გარჩევა. რადგანაც ცოტა სიცივე იყო, ჩვენ ცეცხლიც გვენთო.

ამ დროს ჩვენთან შემოვარდა ბიძა ჩემი, ხელში ერთი ქაღალდი ეჭირა და ჩვენის დანახვისას დაგვიწყო ყვირილი: თქვენ ქართული ლექსების წერას კი ნუ სწავლობთ, აი რუსულად ამ ქაღალდების წერა ისწავლეთ, რომ მის ძალით მე ჩემს სახლიკაცებს მოვერიო და ჩემი მამულები არ წამართვან, მე არ დამჯაბნონ, არ იცით, რომ ქართული დღეს აღარაფერია?

გრიგოლ ორბელიანი იტყოდა:

„ჩვენს ახალგაზრდობაში ქართული ენა აღარავის უნდოდა. ქართველებში საზოგადოება აღარ იყო, ამიტომ ქართული ენა გლეხების ენად იქმნა მიღებული და თავად-აზნაურებოს ება რუსული ენა. ქართული წიგნი არ იყო. ქართული წერა-კითხვა გლეხების საკუთრებად გახდა და ჩვენი კი რუსული წერა-კითხვა შეიქმნა, ქართული აღარავის აგონდებოდა, ჩვენც თუ ლექსებს ვსწერდით, ჩვენი ნათესავებისა და მეგობრებისთვის და არა ხალხისთვის. ქართული ბეჭდვა ივან ივანიჩმა (კერესელიძე) აიტეხა, რომ მან „ცისკრის“ გამოცემა დაიწყო და ქართველებიც ცოტად წერა-კითხვას შეაჩვია. თორებ ვინ რა თავში იხლიდა ქართულს?“ ქართველი სამღვდელოებაც ჩამორჩა გზას. იგი უფრო შორს წავიდა, რაკი მან იგემა სინოდის ჯამაგირები და ეგზარხოსთაგან ბოძებული ორდენები, „კამილავკები“ და სხ. ამათაც დაიწყეს რუსულად წირვა-ლოცვის შესრულება და საქმე იქამდის მივიდა, რომ მათ სიამოვნებით მოსპეს სიონში ქართულს ენაზე წირვა-ლოცვა, ასევე სხვა საყდრებშიც და აღდგომა ღამეს და დიდხუთშაბათს სიონში ქართულს ენაზედ „სახარებასაც“ კი აღარ კითხულობდნენ!...

ქართველ მიცვალებულებს რუსულის წირვა ლოცვით და გალობით ასაფლავებდენ. ეპისკოპოსნი ქართველ სასულიერო პირთ რუსულათ აკურთხებდნენ ხოლმე, ნათლობაც და ქორწილიც კი ქალაქ ადგილებში ხშირათ რუსულათ სრულდებოდა, ერთი სულიერი მამა, აკადემიელი და მასთან ქართველი მწიგნობარი, ქართული სასულიერო ჟურნალის რედაქტორი, მაგისტრი გიორგი ხე-ძე უფრო უარესი რუსი გამოვიდა, თბილისის სემინარიის რევიზორს კერსკის მან მოხსენება მისცა:

„რადგანაც ქართული ენა მეტად ტლანქია, მისი სწავლება სემინარიაში ზედმეტია. ვითხოვ რომ თბ. სასულიერო სემინარიის კლასებში მის ნაცვლად მიღებულ იყოს სლავიანურის სწავლება“.

რუსოფილს რევიზორს კორსკის ესეთი მოხსენება ქართველის აკადემიკ ნასწავლ დეკანოხისაგან ძლიერ მოეწონა, დეკანოზს მად-

ლობა უთხრა და თან შეპირდა, რომ თქვენს დავალებას მალე უსა-თუოდ ავასრულებო.

მკვდარი ქართული გაკვეთილები შეცვლილ იქმნა, ამას გარ-და სემინარიიდან გაძევებულ იქმნა ქართველი ზედამხედველი იაკ. გოგებაშვილი, მასწავლებლები ტურიაშვილი, გ. იოსელიანი და სხვებიც ისე, რომ სემინარიაში ქართველი მასწავლებლის ხსენება აღარ დატოვეს.

მოგახსენებთ, რომ ქართული ენა იდევნებოდა არამც თუ მარ-ტოთ ასეთ სასწავლებელში და სასულიერო სასწავლებლებში და სა-სულიერო სასწავოებლებში, არამედ ქართულ ენას სდევნიდნენ თვით დაბალ ხარისხის სკოლებშიაც, მაგალითებრ თბილისის სა-ხალხო და სოფლის სახალხო სკოლებშიაც-კი.

სასწავლებლებში მოსიარულე ბავშვებს მშობლები თვალ-ყურს ადევნებდენ და ვისაც რუსული ენის უსწავლელობას შეამჩ-ნევდენ, იმას პურს არ აჭმევდენ.

ყოფილა მაგალითები, ქართველ მშობლებს უთხოვნიათ მას-წავლებლებისათვის სკოლებში, რომ ჩვენ შვილებს ქართულ ენას ნუღარ ასწავლი, ჩვენ მისი სწავლება არ გვინდაო.

სწორდ ასეთს ჯგუფს ეკუთვნის თავ. გიორგი მუხრან-ბატონი, 1860 წ. შემდეგ ამ მუხრან-ბატონს საქართველოს მთავრობის ასპა-რეზზედ დიდი ადგილი ეკავა, 1865 წ. შემდეგ იგი იყო მთავარ-მართებლის დირექტორად ასე რომ მას ეკავა მთავრობის ნაწილში დიდი ადგილი და ეს დიდი კაცი იყო ძრიელ გადაგვარებული.

ამ პირს უკუღმართი შეხედულება ჰქონდა საქართველოზე და ქართველებზე. 1870 წ. საქართველოს შესახებ მან რუსულ ენაზე წიგნი დაბეჭდა, რომელმაც აურზაური გამოიწვია.

მუხრანსკის ქადაგება აი რას შეიცავს:

ჩვენ, ქართველებს არა გვაქვს მომავალი, ჩვენი ქართველი პატრიოტები ტყუილად იბრძვიან და ქადაგებენ, რომ საქართველო-ში, ქართველი ერი ქართული ენით უნდა განათდესო. ჩვენი განათ-ლება ქართული ენით შეუძლებელია, რადგანაც ჩვენ ქართველებს

ოცდაათ ნაირი ქართველი ენა გვაქვს, მაშასადამე ჩვენ მოგვინდება ოცდა ათნაირი „დედა ენის“ შედგენა და ამ ნაირს დედა ენით სწავლა-განათლება და არა ერთის დედა ენით, ეს კი შეუძლებელია, ამას ჩვენი მთავრობა ვერ შესძლებს.

ჩვენში კახელი სხვა ენით ლაპატაკობს, ქართველი სხვა ენით, ასევე იმერელი, რაჭველი, მეგრელი, გურული, სვანი და სხ. ესე დაინაწილა საქართველო და მისი ენა.

ბოროტი მუხრანსკი ამ თავის ბინძურს თეორიას მეცნიერულის მოსაზრებითაც მოსავდა და ბინძურ წადილს ბუნებრივათაც ხსნიდა.

ჩვენ ქართველებმა რაც გინდ ბევრი ვეცადოთ, მაინც ჩვენ ჩვენს ვინაობას ვერ დავიცავთ, ქართულს ენას ვერ შევინახავთ, ადრე თუ გვიან ჩვენც ისე მოგველის გადაგვარება, როგორც მოხდა ევროპაში და ბევრს ალაგას პატარა გვარის წევრნი დიდს ტომებს შეუერთდენ. ჩვენშიდაც ეს ასე მოხდება უსათუოდ, რადგანაც ეს ბუნებრივიც არის და ამას ჩვენ ბუნებაშიაც ვხედავთ.

„მაგალითებრ დიდი ფრინველები სჭამენ პატარა ფრინველებს, დიდი მხეცები პატარა მხეცებს, დიდი თევზებუ პატარა თევზებს და სხვ.“

ამ აზრებს მუხრანსკი ხშირათ სხვა და სხვა მეცნიერებითაც იცავდა, ხშირათ ასეთ შეჭმა-გადაგვარებას დარვინის თეორიითაც ასაბუთებდა, მაგრამ ამაოთ, რადგანაც დარვინს ასეთი ბოროტება არსად აქვს განცხადებული. გ. მუხრანსკიმ გადაგვარების შესახებ ჯერეთ გაზეთ „კავკაზში“ დაბეჭდა და შემდეგი 1872 წ. წიგნად გამოსცა.

როგორც გაზეთ „კავკაზში“ დაბეჭდილ წერილებმა, ისევე ცალკე წიგნად გამოცემულმა, ქართველ ერში დიდი აურ-ზაური ასტეხა, ბევრნი თუ პატივის მცემლები გამოვიდნენ მუხრანსკის თეორიის, ბევრნი მის წინააღმდეგნიც იყვნენ, მუხრანსკის მომხრენი იყვნენ იმ დროის ქართველი გენერლები, გ. მუხრანსკის პატივის

მცემელნი რუსებშიც გამოჩნდა, იმ დროის თფილისის I კლასიკური გიმნაზიის დირექტორი ხულიგანი ჟილიხოვსკი.

მართალია ქართველებში ამ მუხრანსკიმ რუსოფილობა გაა-ადვილა და გააიაფა, მიტომ მას მოწინააღმდეგენიც ბევრნი გამოუჩ-ნდნენ, როცა მუხრანსკი მარტოთ ენით ეწევოდა ქადაგებას, მაშინ მაშინ მას ქართველებში მხას არვინ სცემდა, როცა მან თავის ბოროტება ბეჭდვითაც გაბედა და ისიც რუსულს ენაზედ, მაშინ კი მას ქართველებშიაც ბევრნი გამოუჩნდნენ წინააღმდეგნი, რომელ-თაც მწერლობით დაუწყეს ბრძოლა. მუხრანსკის „კავკაზში“ და-ბეჭდილს წერილებს და მერე ამ წერილების ცალკე დაბეჭდილ წიგნს პასუხადახ მისცეს ასე:

პეტროგრადის მოსწავლე ქართველ სტუდენტობამ მისცა პა-სუხი მუხრანსკის, მათ სასტიკათ დაგმეს მუხრანსკის ბოროტი აზ-რები.

თბილისში, იმ დროის „დროების“ ერთ N-ში დაიბეჭდა ფელე-ტონი „სახარება“, რომელიც ეკუთვნის გ. წერეთელს, ეს „სახარება“ ასე იწყება:

„მას ჟამსა შინა იყო კაცი ვინმე, რომელმანც დაივიწყა თავი თვისი, სამშობლო და ძმანი თვისნი და უქადაგებდა მტერსა, რათა მათ აღმოეხოცნათ ტომნი მათნი. შურმაბ დაუბრმავა მტერსა თვა-ლი“ და სხვაც ბევრი ამგვარი სიტყვები შეჩვენებითი კილოთი. ეს სახარება მთელ ქართველობაში დიდის ინტერესით იკითხებოდა.

მაშინვე „კრებულში“ პასუხი მისცა პეტ. უმიკაშვილმა, „მცირე ტომთა ენებზედ“ რაც მეცნიერულად ურღვევს მუხრანსკის მოძღ-ვრებას.

ამავე დროს „დროებაში“ დაიბეჭდა ერთი ლექსი, რომელიც მიძღვნილი იყო გ. მუხრანსკის მოძღვრებაზედ, ეს ლექსი იწყება:

„ოდეს ზღვა დაშრეს, ქვიშა გამოჩნდეს, თევზი მთას ვლიდეს სიარულითა, ჯორი შვილს შობდეს, დედა შვილს ჰკლავდეს, ვირი თავს ადგეს ჭიანურითა: მაშინ მოგერთვან რაცა გწადიმნ, ჩემო კეთილო სიხარულითა“ და სხვა.

ამ შაირს თბილისის ქუჩებში ბალღებიც მღეროდნენ.

ლექსის აზრი:

თუ ზღვა დაშრება და თევზები მიწაზედ დაიწყებენ სიარულს და სხ. ქართველების გარუსებაც მაშინ მოხდებაო.

ასეთ საპასუხო საყვედურებზედ არა ნაკლები გახლავსთ წერილი ეპისკ. გაბრიელისა, რომელიც გ. მუხრანსკის მისწერა. 1872 წ. თბილისში ჟელიხოვსკიმ რუსულ ენაზე ლექცია წაიკითხა, მან გააფთრებით გაილაშქრა საქართველოს წინააღმდეგ და გიორგი მუხრან-ბატონიც დაიმოწმა.

მან სთქვა: საქართველომ განვლო ყველა გზები დაბადებისა, მოხუცებისა და ყრმობისაო. ახლა სიკვდილის გზაჯვარედინზეა და მის ბებერ სხეულა მიწის მიყრის მეტი არა უნდა რაო“.

ქართველობა ააშფოთა ასეთ კადნიერებამ და საქართველოც ორ ბანაკად გაიყო. ერთი მამულიშვილთა, მეორე გ. მუხრანსკის და ბრწყინვალე სამხედრო ბანაკი საქართველოს გამყიდავი და დაუნდობელი. თბილისში მარტო ორბელიანთ გვარში 15-მდე გენერალი იყო. ბარათაშვილებში -8, მუხრაბნ-ბატონებში - 6, მელიქიშვილებში - 5, აქვე სხ. ზოგ მათგანმა მთავარ მართებლობასაც მიაღწია. როგორც თ. ლევან მელიქიშვილი, გრიგოლ ორბელიანი, გიორგი ერისთავი, ნიკ. ჭავჭავაძე, ნიკ. ამილახვარი და სხვა.

საქართველოს მოძულეთა შორის ორი-სამი პირი - სამშობლოს ქომაგნი იყვნენ, ერისელი გრიგოლ ორბელიანის სახლში შეყრილიყვნენ დიდებული კაცნი, აქვე იყო მათში გ. მუხრანსკი და ისტორიკოსი პლატონ იოსელიანი. ლაპარაკი ატყდა ჟელიხოვსკის ლექციის გამო. გარუსებული ქართველობა გ. მუხრანსკის მეთაურობით, იცავდა ჟელიხოვსკის. მათ საპასუხო სიტყვით მიჰმართა პლატონ იოსელიანმა: „თქვენა ბრძანებთ, რადგანაც ქართველებს მომავალი არა გვაქვსო, ამიტომ ჩვენი გარუსება აუცილებელი იყოს. ბ. გიორგი, საქართველო ძაღლის კუდსა ჰგავს, როგორც ძაღლის კუდი არ გასწორდება, ისე საქართველოს დედა-მიწის პირზედ ვერავინ გასწორდება, ქართველებს ვერავინ აღგვის, ამის მაგალითები

ისტორიითასც გვაქვს. საქართველო პირში ჩაიდო შვიდმა ძლიერ სახელმწიფომ, მაგრამ მათ ვერ შესძლეს საქართველოს შეჭმა. ჩაყლაპვის დროს ყელი გაუსქდათ, საქართველო პირიდან ძირს გადმოვარდა. საქართველოს ჩამყლაპავნი კი თვით გასქდნენ და მოისპნენ ისე, რომ დღეს მათი ხსენება საქართველოში კი არა, დედამიწის პირზედ აღარსად არის.

ეს იყო 1871 წ., მას შემდეგ განვლო 50 წელიწადმა და პლატონ იოსელიანის სიტყვაც შესრულდა. ახლა გვყავს მეცხრე მტერიც - რუსის ბოლშევიკები და სომხები, იმედია, რომ მათაც გადარჩება, გაუგონ, ამის მაგალითები ბევრია.

მოგახსენებთ იმასაც, თუ ამ შენიშვნის შემდეგ რა მოხდა: მალე გ. მუხრანსკი დიდის პენსიით სამსახურიდან გავიდა და პარიზში დასახლდა. იქ ბოროტი წიგნაკი ფრანგულს ენაზედ გადათარგმნა წიგნად, მაგრამ უყურადღებოდ იქნა დატოვებული.

გ. მუხრანსკიმ ამ წიგნის გამოცემა თბილისში გამოუგზავნა მეწიგნე ბერნშტაგს, აქაც მკვდრად დარჩა ეს წიგნი. მალე მუხრანსკი პარიზში გარდაიცვალა. მისი გვამი საქართველოში ჩამოიტანეს, მცხეთაში ძველ გმირთა, მწიგნობარ კათალიკოზების ძვლები ამოჭყარეს და ამათ მაგიერ იქ ჩამარხეს გ. მუხრანსკი.

1880 წ. გ. მუხრანსკის თეორიის მიმდევართა რიცხვი სულ მოისპო.

ამავე დროს გადადგა და გაბოსიაკდა გიმნაზიის დირექტორი ჟილიხოვსკი, გ. მუხრანსკის პატივისმცემელი, ესეც მალე მოკვდა. ამას მიჰყვ მეწიგნე ბერნშტაგი და მერე გ. მუხრანსკის სიბრძნე, ფრანგული წიგნის 1000 ცალი მეტი მე ვიყიდე ქაღალდის ფასად და სახვევ ქაღალდად გავყიდე.

დღეს აღსრულდა პლატ. იოსელიანის წინასწარმეტყველება და ქართველ ერმა ადვილად მოიშორა მერვე ვეშაპი: მასთან ერთად მანვე დასწვა თავისი უძღები შვილები.

„საქართველო“, 1918 წ. ღვინობისთვის 23, N 200, გვ. 3-4.